

De teloorgang van Camille Claudel

Een gevalsbeschrijving

C.M.T. GIJSBERS VAN WIJK, H.M. VISSER

SAMENVATTING Camille Claudel, getalenteerd beeldhouwster uit het Frankrijk van eind 19de eeuw, verwierf vooral bekendheid als leerling, model, muze en minnares van de beeldhouwer Rodin. Minder bekend is dat zij een groot deel van haar leven in een krankzinnigengesticht doorbracht. In dit artikel worden haar levensverhaal en ziektegeschiedenis besproken, waarbij haar differentiële diagnose en psychiatrische opname ook aan bod komen. Camille's psychiatrisch ziektebeeld is regelmatig toegeschreven aan haar desastreus verlopen relatie met Rodin. Op grond van de symptomatologie en het beloop was ons inziens echter eerder sprake van paranoïde schizofrenie.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 46(2004)7, 419-427]

TREFWOORDEN Camille Claudel, kunst, psychopathologie, schizofrenie

Camille Claudel, Frans beeldhouwster uit het fin de siècle (1864-1943) – wie haar beeldhouwwerken ziet, raakt onder de indruk van haar talent. Toch kreeg ze vooral bekendheid als muze en minnares van Rodin: met hem had ze 15 jaar lang een gepassioneerde maar dramatische relatie. Niet minder intrigerend is Camille's psychische teloorgang. De laatste 30 jaar van haar leven bracht ze door in een krankzinnigengesticht. Wat was haar diagnose? Waarom was ze zo lang gedwongen opgenomen? Maakte haar psychiatrische stoornis dit noodzakelijk of was er sprake van machtsmisbruik door de familie en de Franse psychiatrie van destijds?

Deze vragen blijken niet eenvoudig te beantwoorden. De populaire literatuur is geromantiseerd (Delbée 1989), de kunstliteratuur beperkt zich hoofdzakelijk tot besprekingen van Camille's werk (Fondation Pierre Gianadda 1990; Schmoll 2001), en haar biografen gaan niet uitvoerig in op haar psychiatrische stoornis (Paris 1988; Cassar 1997). Er zijn slechts enkele psychiatrische beschouwingen over haar ziektegeschiedenis (Fabre-Pellerin 1988; Oules 1993).

In dit artikel pogen wij desondanks om op

grond van bovengenoemde bronnen Camille's levensgeschiedenis en ziektegeschiedenis zo betrouwbaar mogelijk te reconstrueren. Na een beschrijving van haar biografie, haar psychiatrisch ziektebeeld, en haar opname en verblijf in de psychiatrie, besluiten we met differentiële-diagnostische overwegingen.

FIGUUR 1 Camille Claudel, ca. 1884 (bron: Ansichtkaart van Musée Rodin)

BIOGRAFIE

Camille Rosalie Claudel (figuur 1) wordt op 8 december 1864 in Fère-en-Tardenois als tweede geboren in een gezin met 4 kinderen. Haar vader, Louis-Prosper Claudel, is ambtenaar. Als jongste van 7 kinderen verloor hij op 3-jarige leeftijd zijn vader. Hij is opgevoed op een Jezuïetenschool en groeit uit tot een moeilijke man: zuinig, autoritair, humeurig, met regelmatig driftbuien en woede-uitbarstingen. Haar moeder, Louise Cerveaux, is een koele, strenge en conventionele vrouw. Louise verliest op 4-jarige leeftijd haar moeder. Haar vader, arts, hertrouwt daarna. Haar instabiele broer pleegt op jonge leeftijd suicide. Als Louise in 1862 huwt met Louis-Prosper is zij 22 jaar, haar man 36 jaar. In 1863 wordt hun eerste zoon, Charles-Henri, geboren, die slechts 14 dagen leeft. Anderhalf jaar later wordt Camille geboren. Louise had liever een zoon gewild en dat tekent de relatie tussen Camille en haar moeder voor het leven: Louise zou niet van Camille gehouden hebben en haar later zelfs zijn gaan haten. Camille's vader daarentegen is blij en trots als zij wordt geboren: heimelijk wordt zij zijn lieveling. Een jaar later, in 1865, wordt zus Louise geboren. De meisjes zijn erg verschillend. Louise is een brave dochter, die goed pianospelt en opgroeit tot klassieke huisvrouw. Zij wordt de lieveling van moeder. Het contact tussen de zussen is slecht. Louise zou bang zijn voor Camille's dominantie, woede-uitbarstingen en impulsiviteit. In 1868 wordt het vierde kind geboren: Paul Claudel. Hij zal diplomaat en schrijver worden. Camille's liefde voor hem is onbegrensd. Hij houdt ook van haar, kijkt tegen haar op, maar ziet ook de andere, dwingende kant van haar karakter. Paul kenmerkt Camille later als 'die zelfverzekerde jongedame, triomfantelijk stralend van schoonheid en genie, met haar soms wrede invloed'.

Het gezin Claudel lijkt een keurige rooms-katholieke bourgeoisfamilie, maar het gezinsklimaat is dramatisch. Louise, die zelf moederlijke warmte heeft gemist, kan met haar affectarme bezorgdheid de autoritaire drift van Louis-Prosper

niet compenseren. Paul Claudel beschrijft later dat er altijd ruzie was in het gezin.

Camille lijkt op haar vader, en blijkt al vroeg driftig en wantrouwend. De hele familie moet zich voegen naar háár wil. Als jong kind al leert zij zichzelf boetsen, wat ze onophoudelijk doet. Ze eist van haar zus en broer te fungeren als model en dwingt de dienstmeid haar werken te bakken in het keukenfornuis. Reeds als puber is Camille vastbesloten beeldhouwster te worden. Haar moeder reageert afwijzend: kunstenaar zijn past een vrouw in het Frankrijk van eind 19de eeuw niet. Haar vader steunt Camille echter. Door hem komt haar werk onder de aandacht van de plaatselijke beeldhouwer Alfred Boucher en deze attendeert Paul Dubois, directeur van de École National des Beaux-Arts in Parijs erop. Ze zijn onder de indruk. De overeenkomst met het werk van Rodin valt hen dán al op.

In 1881, Camille is 17 jaar, vestigt het gezin zich in Parijs. Camille heeft de verhuizing na een hevige strijd afgedwongen, met steun van haar vader, om de Académie Colarossi, een particuliere kunstacademie, te kunnen volgen. Hier sluit zij zich aan bij een groepje van 3 jonge beeldhouwsters. Een van hen is Jessie Lipscomb, een Engelse die levenslang de vertrouweling van Camille zal blijven. De 4 vrouwen huren een atelier in de Rue Notre-Dame-des-Champs en krijgen wekelijks les van Boucher. In 1882 wordt Camille afgewezen voor de École National des Beaux-Arts, naar verluidt niet vanwege een gebrek aan talent, maar omdat directeur Paul Dubois geen revolutie wil ontketen door een meisje aan te nemen tussen uitsluitend mannelijke leerlingen. Als Boucher in 1883 voor een jaar naar Rome gaat, draagt hij de verantwoordelijkheid voor de 4 beeldhouwsters over aan Auguste Rodin.

Het verhaal gaat dat Rodin bij zijn eerste bezoek aan Camille's atelier direct getroffen is door de kracht van haar werk. Ook hij herkent de sterke gelijkenis met zijn eigen stijl. Maar Rodin is niet alleen onder de indruk van haar talent. Camille Claudel is een mooie vrouw en Rodin staat bekend om zijn obsessie voor vrouwelijk schoon en lief-

desaffaires. In 1884 wordt Camille de eerste vrouwelijke assistente in zijn ateliers. Camille is enerzijds dolgelukkig opgenomen te zijn in de wereld van het beeldhouwen, anderzijds vindt zij als vrouwelijke beeldhouwer weinig aansluiting, noch bij haar mannelijke collega's, noch bij de vrouwelijke modellen. Haar reactie hierop is zich gedreven op het beeldhouwen te storten. Tussen 1882 en 1889 exposeert zij jaarlijks in de Salon des Artistes Français te Parijs.

In het najaar van 1884, Camille is 20, ontstaat er een onstuimige liefdesverhouding met de 24 jaar oudere Rodin. De beginperiode van hun liefde kenmerkt zich door een sterke wederzijdse artistieke beïnvloeding. Liefde en erotiek zijn hun centrale thema's en Camille staat model voor vele werken van Rodin. Hoewel Camille hun verhouding verborgen tracht te houden voor haar familie, is deze al gauw een publiek geheim in de Parijse kunstwereld. Van 1888 tot 1894 werken Claudel en Rodin in een gezamenlijk atelier, La Folie Neubourg in Parijs; Camille woont daar ook. Onduidelijk is of Camille inmiddels zoveel vrijheid heeft verworven dat ze zelfstandig kan gaan wonen, of dat haar moeder haar het huis heeft uitgezet, omdat ze de schande van haar vrijgevochten dochter, kunstnares en maîtresse van een oudere en gebonden man, niet langer verdraagt.

Tussen 1887 en 1894 reizen Rodin en Camille regelmatig naar de Touraine, waar ze verblijven in Château d'Islette, en waar Camille hele zomers doorbrengt. Deze episodes zijn geassocieerd met vermoedelijke zwangerschappen van Camille. Onduidelijk blijft of Camille kinderen gekregen heeft van Rodin, of er sprake is geweest van miskramen of abortus provocatus (zoals later gesuggereerd werd door Paul Claudel), of zelfs van zwangerschapswaan (Oules 1993). Feit is dat Camille van 1889 tot 1892 in geen enkele salon exposeert. Pas in 1892 heeft zij haar eerstvolgende belangrijke expositie in de Salon de la Société Nationale des Beaux-Arts, met onder meer een buste van Rodin. Vanaf dan exposeert zij vrijwel jaarlijks in deze gerenommeerde salon.

De liefde tussen Camille en Rodin wordt van-

af het begin overschaduwd door Rodins andere liefde, Rose Beuret. Zij is gedurende meer dan 50 jaar de trouwe levensgezellin van Rodin. Hoewel zij pas kort voor Rodins dood in 1917 officieel trouwen, geldt zij voor de buitenwacht als zijn vrouw en hebben zij samen een zoon, Auguste Beuret. Geleidelijk ontstaan steeds meer problemen in de relatie tussen Camille en Rodin. Naar verluidt, wil Camille een huwelijk en niet langer de maîtresse van maître Rodin zijn. Volgens Paris (1988) zou zij zich misbruikt voelen door de opportunistische Rodin en te maken krijgen met toenemende vijandigheid van de kant van Rose Beuret. Ondanks zijn passie voor Camille kan Rodin echter niet besluiten Rose te verlaten. Wellicht belangrijker is het artistieke conflict tussen beide getalenteerde kunstenaars met weliswaar verschillende, maar temperamentvolle karakters. Camille streeft naar erkenning als individueel beeldhouwster, met een eigen stijl en een onafhankelijke positie, en wil niet in de schaduw blijven staan van 'de grote meester'.

De relatie wordt gekenmerkt door herhaalde breuken en crises. De eerste verwijdering is rond 1886, wanneer Camille met haar vriendin Jessie Lipscomb naar Engeland afreist, met achterlating van een vertwijfelde Rodin. Tussen 1889 en 1891 heeft Camille een intense, mogelijk amoureuze, vriendschap met de componist Claude Debussy. Uit brieven van Debussy komt zijn verliefdheid op Camille duidelijk naar voren, terwijl Camille vooral gepreoccupeerd blijft met Rodin. In 1893 komt het tot een verdere bekoeling. In het besef dat Rodin Rose nooit zal verlaten, vertrekt Camille uit de Folie Neubourg en huurt een eigen atelier op de Boulevard d'Italie. Eind 1898 volgt ten slotte de definitieve breuk. Camille is 34 jaar. In de slotfase van hun verhouding, rond 1896, maakt Camille de eerste versie van haar meest ambitieuze werk: *L'Âge mûr ou les chemins de la vie*, waarin het thema verlaten zonder omhaal wordt uitgedrukt (figuur 2). Het werk heeft een universele betekenis: de mens tussen jeugd en ouderdom, maar ook een persoonlijke: Camille, verlaten door Rodin, smeekt hem op haar knieën om te blijven, terwijl hij wordt weggevoerd door Rose.

FIGUUR 2 *L'âge mûr*, 1899, brons (Uit Schmoll e.a. (1994), Auguste Rodin en Camille Claudel, München: Prestel)

In 1899 verhuist Camille naar wat haar laatste atelier zal zijn, de Quai de Bourbon. Haar liefde voor Rodin slaat om in haat en achterdocht. Hij baadt in rijkdom en roem. Zij leeft in toenemende armoede. Ze wordt belaagd door schuldeisers en kan het duurdere materiaal voor haar beeldhouwwerk niet meer bekostigen. Tussen 1903 en 1908 organiseert galerie Eugène Blot nog 3 exposities voor haar. Vanaf 1905 treden psychiatrische symptomen echter meer en meer op de voorgrond. Uiteindelijk, in 1912, leeft Camille opgesloten in haar atelier, totaal geïsoleerd van de buitenwereld. In 1913 volgt haar psychiatrische opname, die tot haar dood, 30 jaar later, zal duren.

PSYCHIATRISCH ZIEKTEBEELD

Wanneer voor het eerst ziekteverschijnselen optreden, is moeilijk vast te stellen. Volgens psychiater Oules (1993) bemerkt Rodin al vanaf het begin van hun relatie, in 1884, als Camille 20 is, haar psychische problemen; welke dit zijn geweest, wordt niet beschreven. Interessant is de suggestie van Oules (1993), dat Camille tijdens haar verblijf in de Tourraine, rond 1890, niet zwanger zou zijn, maar zou lijden aan een zwangerschapswaan. Vast staat dat rond 1894 zowel Camille's vader als Mathias Morhardt, een goede vriend, verontrust zijn over haar behoefte aan afzondering en haar wantrouwen jegens vreemden. Uitnodigingen voor bijvoorbeeld exposities slaat ze af

met het excuus dat ze geen passende kleding heeft.

Hoe haar uiterlijk verandert, is te zien op een foto van haar op 33-jarige leeftijd, uit 1897 (Schmoll 2001). Camille is dik geworden en wordt omschreven als lomp en mannelijk. Mogelijk is haar toenemend alcoholgebruik hier mede de oorzaak van. Een van haar laatst overgebleven vrienden, Henri Asselin, beschrijft in 1905: 'Als ze een beetje geld bij elkaar krijgt, nodigt ze een hele bende vreemden uit, en ze drinken de hele nacht, lachend als kinderen'. Een citaat van een vriend van Rodin uit 1898 is zowel triest als duidelijk. 'Het is een zeer treurige geschiedenis. Dat meisje is zijn [Rodins] beste leerling; zij is een genie, zij is erg mooi en zij houdt van hem. Maar zij is gek.'

Na de definitieve breuk met Rodin in 1898 volgen verdere armoede, isolement en verwaarlozing. Camille leeft als een kluizenaar. Er heerst onbeschrijflijke chaos en vervuiling in haar atelier. Henri Asselin beschrijft dat haar stemming wisselt van uiterst somber en zwaarmoedig tot uitbundig vrolijk. Ze hult zich in de meest extravagante jurken en versiert haar haren met bontgekleurde linten en veren. Haar liefde voor Rodin slaat om in haat en achterdocht. Camille raakt ervan overtuigd dat 'Rodin en zijn bende' haar achtervolgen. Hij zal de belangrijkste focus van Camille's paranoïde wanen blijven. Wanneer de betaling van staatsopdrachten op zich laat wachten, en wanneer de staatsopdracht voor haar beeld *L'Age mûr* wordt geannuleerd, denkt zij dat Rodin erachter zit. Ook beschuldigt zij anderen ervan haar in opdracht van Rodin te bespioneren en te proberen in te breken in haar appartement om haar beelden te stelen of haar te vermoorden. Henri Asselin doet een schokkend verslag van een bezoek aan haar atelier rond 1905: '... uiteindelijk was ik in het gezelschap van een wanhopige Camille die, onverzorgd en trillend van angst, gewapend was met een bezemsteel met spijkers eraan. Ze zei tegen me: "Vannacht hebben twee personen geprobeerd mijn luiken open te breken. Ik herkende ze: het zijn twee van Rodins Italiaanse modellen. Hij heeft ze opdracht gegeven me te doden. Ik ben hem tot last: hij wil dat ik ver-

dwijn". De achtervolgingswaan die langzaam en wreed haar verstand ondermijnt had die nacht alarmerend snel voortgang geboekt.'

Vanaf dat jaar begint ze haar werken systematisch te vernielen, aan het begin van de zomer, met hamerslagen. Met een kar laat ze de brokstukken weghalen en bij de vestingwerken van Parijs begraven. Daarna zegt ze dat de beelden gestolen zijn en verdwijnt maanden achtereen zonder een adres achter te laten.

Uiteindelijk wordt Camille in 1913 gedwongen opgenomen in een psychiatrische inrichting.

PSYCHIATRISCHE OPNAME

Op maandag 10 maart 1913 verschaffen twee verpleegkundigen zich met geweld toegang tot Camille's atelier aan de Quai de Bourbon. Zij voeren haar af naar het krankzinnigengesticht Ville Évrard. Een week eerder – op 2 maart – is haar vader overleden. Camille is niet op de hoogte gebracht van zijn dood en is op 4 maart niet aanwezig bij zijn begrafenis. Eén dag daarna, woensdag 5 maart, vraagt haar broer Paul Claudel aan de Parijse arts en buurman van Camille, dr. Michaux, een volmacht voor opname te schrijven. Na een kleine wijziging in de tekst, op verzoek van de directeur van het gesticht, kan op maandag 10 maart de opname plaatsvinden. Nog jaren later bewaart Camille traumatische herinneringen aan deze dwangopname: 'Het is vandaag precies 14 jaar geleden dat ik op onaangename wijze verrast werd door twee gehelmde, gelaarsde en gewapende smerissen die dreigend mijn atelier binnendrongen.'

Ville Évrard, het krankzinnigengesticht van Parijs, ligt 20 kilometer ten oosten van de hoofdstad in Neuilly sur Marne. Er verblijven 2000 patiënten. Camille wordt opgenomen op de Placement Volontaire, de 'vrijwillige' afdeling. Hier werd men opgenomen op verzoek van de familie, in tegenstelling tot de Placement d'Office waar patiënten werden geplaatst op last van de autoriteiten. Volgens de Wet van 1838 volstond het om een door een arts opgemaakt document te hebben, getekend door één arts en één familielid, om een geesteszieke voor on-

bepaalde tijd vast te houden (Shorter 1997). In Camille's geval tekenen haar moeder en dokter Michaux de volmacht. De tekst van deze Rechterlijke Machtiging *avant la lettre* luidt als volgt: 'Ik, ondergetekende, verklaar dat Mademoiselle Claudel is aangetast door zeer ernstige geestesstoornissen; dat zij armoedige kleding draagt; dat zij geheel vervuild is, en zich welzeker nooit wast; dat ze al haar meubels heeft verkocht, behalve een stoel en een bed; dit terwijl ze van haar familie, bovenop de huur van haar appartement die rechtstreeks aan de eigenaar wordt betaald, een toelage van 200 francs per maand ontvangt, hetgeen voldoende voor haar is om comfortabel van te leven; dat ze in volstrekte afzondering en zonder frisse lucht in haar woning verblijft, met de luiken hermetisch gesloten; dat ze sinds meerdere maanden overdag niet naar buiten gaat, maar soms midden in de nacht op pad gaat; dat ze, volgens brieven die ze recent aan haar broer heeft geschreven, en volgens gesprekken met haar conciërge, voortdurend bang is voor de 'bende van Rodin'; dat ik sinds 7 à 8 jaar heb vastgesteld dat ze zich inbeeldt vervolgd te worden; dat haar toestand al gevaarlijk voor haar is, ten gevolge van het ontbreken van verzorging en soms zelfs van voeding, maar evenzeer voor haar burens en dat het noodzakelijk is om haar op te nemen in een inrichting.' Uit het opnameverslag van dokter Truelle, geschreven bij aankomst in de inrichting, komt het volgende naar voren: '... genoemde Camille Claudel is aangetast door een stelselmatige geestesstoornis met achtervolgingswanen, die voornamelijk gebaseerd zijn op interpretaties en fabulaties; grootheids-ideeën en betrekkingsideeën: zij is slachtoffer van criminele aanvallen van een beroemde beeldhouwer (die zij bij naam noemt), die zich haar meesterwerken heeft toegeëigend en gepoogd heeft haar te vergiftigen, zoals hij ook bij veel andere personen gedaan heeft. Zij zou zich naar eigen zeggen sinds een jaar thuis opgesloten hebben, slechts zelden haar huis verlaten en niemand ontvangen.' (Oules 1993). Camille's dwangopname blijft niet onopgemerkt: in de lokale pers worden dat jaar enkele polemische artikelen geschreven over de onrechtmatigheid van haar opsluiting, waarin haar broer en

moeder als hoofdschuldigen worden aangewezen.

In september 1914 worden, wegens de oorlog, alle patiënten van Ville Evrard geëvacueerd. Camille komt terecht in Montdevergues, een gesticht in de Provence. Zij zal hier de rest van haar leven doorbrengen, ondanks hevige smeekbeden aan haar moeder om haar te laten ontslaan, met verlof te laten gaan, of over te plaatsen naar een inrichting dichterbij Parijs. Zij raakt geheel geïsoleerd van vrienden en collega's. Moeder Claudel geeft strikte orders aan de inrichting om alle bezoek te weren. Ook is het Camille niet toegestaan brieven te ontvangen of te schrijven, behalve van en aan haar familie. Noch haar moeder, noch haar zus Louise bezoeken haar ook maar één keer. Af en toe krijgt zij bezoek van haar broer Paul en van haar oude vriendin, Jessie Lipscomb. Camille's brieven uit het gesticht geven een schrijnend beeld van de toestand in de Franse psychiatrie in die tijd. Het dagelijks leven werd gekenmerkt door een grote mentale deprivatie, gemeenschappelijke activiteiten ontbraken en bezoekers waren zeldzaam. Koude, slechte en karige voeding, gebrekkig meubilair en kreten van de krankzinnigen bepaalden het dagelijks leven: 'Ik heb je lang niet meer geschreven, want het was zo koud dat ik me nauwelijks staande kon houden. Om te schrijven kan ik immers niet in de zaal met al de anderen gaan zitten. Er brandt wel een rokerig vuurtje, maar er heerst een hels kabaal. Ik ben gedwongen om in mijn kamer op de tweede verdieping te kruipen, waar het zo ijskoud is dat ik dode vingers krijg. Ze trillen en ik kan geen pen vasthouden. Ik heb me de hele winter door niet verwarmd, ik ben tot op het bot bevroren, als in tweeën gekleefd door de kou [...]' Ook in de eerste klasse, waar Camille op kosten van haar familie verblijft, lijkt de verzorging schrikbarend: 'Het hele jaar door lijden ze aan dysenterie, wat een aanwijzing is voor de twijfelachtige kwaliteit van het voedsel. Dat bestaat hoofdzakelijk uit: soep (dat wil zeggen kookvocht van slechtgekookte groenten zonder ooit één grammetje vlees), heel het jaar door oude runderragout in een zwarte, glibberige, bittere saus, een schotel oude macaroni die zwemt in smeerolie, of een oude

rijstschotel van hetzelfde genre. Kortom allemaal vet varkensvoer.'

Camille's psychiatrisch beeld verbetert niet. Haar wanen breiden zich zelfs uit naar het medisch personeel en haar familie. Camille ontwikkelt vergiftigingswanen, weigert het voedsel uit de gemeenschappelijke keuken van de eersteklassepatiënten, en eet lange tijd slechts door haarzelf bereide eieren en aardappelen in de schil. Ook raakt zij ervan overtuigd dat haar moeder en zuster tegen haar hebben samengespannen en haar hebben laten opnemen om haar erfenis te stelen, en beschuldigt zij haar moeder ervan haar vader te hebben vergiftigd. In 1920 evenwel, constateren de artsen Brunet en Clément een afname van Camille's achtervolgingswanen, en adviseren zij een proefverlof of overplaatsing naar een inrichting dichterbij Parijs. Moeder Claudel weigert echter resoluut.

Camille vervalt tot inactiviteit. Ondanks aanmoediging en de aanschaf van klei door de inrichting, weigert zij te werken: '... ze proberen me te dwingen om te beeldhouwen en omdat ze zien dat ze dat niet lukt, doen ze alle mogelijke moeite voor me, maar dat zal me niet overhalen, integendeel.' Wel schrijft ze brieven, vooral aan haar broer Paul, die haar voortdurende paranoia illustreren: 'In feite ontspruit dit allemaal aan het diabolisch brein van Rodin. Hij dacht maar aan één ding, dat ik na zijn dood als kunstenaar zou opbloeien en meer worden dan hij: hij moest er iets op vinden om mij na zijn dood in zijn klauwen te houden, net als tijdens zijn leven. En of hij dood of levend was, ik moest in elk geval ongelukkig zijn.'

Uit getuigenissen van een verzorgster blijkt dat Camille nooit gewelddadig of agressief was en verbleef op een afdeling voor patiënten die weinig begeleiding of bewaking behoeften. Zij heeft nooit enige medische behandeling ondergaan. Ook zou nooit gestreefd zijn naar maatschappelijke reïntegratie, hoewel men patiënten die enigszins herstelden graag zag vertrekken, om plaats te maken in de overvolle inrichtingen. In de loop der tijd wordt Camille kalmer en berustender. Maar zelfs in haar laatste brief aan Paul, uit 1939, is de achterdocht naar Rodin nog pregnant aanwezig: 'Ik vraag

me af of die verfoeilijke persoon over wie ik vaak met je spreek, de brutaliteit heeft om het aan zichzelf toe te schrijven, zoals met mijn andere werk. Dat zou te erg zijn, het portret van mijn moeder!’

Op 19 oktober 1943 overlijdt Camille, 79 jaar oud. De Duitse bezetting zou haar dood bespoedigd hebben: er heerst schaarste en gebrek in de psychiatrische ziekenhuizen, Camille raakt uitgeleerd en ontwikkelt oedemen door ondervoeding. Als doodsoorzaak wordt ictus apoplecticus opgegeven, een beroerte.

DIFFERENTIËLE DIAGNOSE

In Camille's medisch dossier wordt haar psychiatrisch beeld consequent beschreven als '*délire systématisé de persécution à base d'interprétations délirantes*' (Paris 1984). De Franse psychiater Oules (1993) beargumenteert dat volgens de huidige opvattingen bij Camille sprake is geweest van schizofrenie, van het paranoïde type. Ook de psychiaters Lhermitte & Alliaire (1984) en de psychiater-psychoanalytica Fabre-Pellerin (1988) spreken van een paranoïde psychose.

In ons hedendaagse DSM-IV-classificatiesysteem wijzen de symptomen ons inziens inderdaad het meest op schizofrenie, van het paranoïde type. Er zijn voldoende positieve symptomen van schizofrenie: de complot- en achtervolgingswanen betreffende Rodin, maar later ook betreffende haar familie en vrienden, mogelijk een zwangerschapswaan, vergiftigingswanen ten aanzien van Rodin, haar moeder en het inrichtingspersoneel. Daarnaast zijn negatieve symptomen aanwezig: zelfverwaarlozing, vervuiling en chaos in haar atelier, sociaal isolement, en toenemende inactiviteit en passiviteit in de inrichting. Geen van de bronnen rept echter over akoestische of visuele hallucinaties. Andere typen van schizofrenie lijken onwaarschijnlijk, aangezien de brieven van Camille uit het gesticht tot op het laatst coherent blijven en niet getuigen van cognitieve defecten of formele denkstoornissen.

Of Camille's uitspraken rondom Rodin als grootheidswanen geïnterpreteerd mogen worden,

zoals Truelle in zijn opnameverslag doet, valt te betwijfelen: haar relatie met hem was immers realiteit, evenals haar talent voor het beeldhouwen. Ook moet de achterdocht ten aanzien van Rodin bezien worden in het licht van zijn grote invloed in de kunstwereld. Zo was hij in verlegenheid gebracht door haar beeldengroep *L'Age mûr*, omdat daarin zijn relatie met Camille en Rose pijnlijk duidelijk werd afgebeeld, en is het niet denkbeeldig dat hij de staatsopdracht voor dit beeld inderdaad heeft geobstrueerd.

Er zijn echter toch ook verschijnselen die een affectieve component doen vermoeden, zoals haar bontgekleurde uiterlijk, nachtelijke tochten die wijzen op een gestoord slaappatroon, en het seizoensgebonden patroon in de vernieling van haar werken. Bovendien beschrijft Henri Asselin hoe haar stemmingen wisselen van uiterst somber en zwaarmoedig tot uitbundig vrolijk. Ook het langdurig behoud van haar productiviteit is wellicht verklaarbaar door manische symptomen als afgenomen slaapbehoefte en toename van doelgerichte activiteiten. Een bipolaire of schizo-affectieve stoornis kan ons inziens dus niet worden uitgesloten.

Uit de literatuur komt soms de suggestie naar voren dat primair sprake was van een persoonlijkheidsstoornis. In de huidige DSM-classificatie zou men kunnen denken aan een (gedecompenseerde) borderline of theatrale persoonlijkheidsstoornis. Het inzicht in Camille's premorbide persoonlijkheidsstructuur blijft met de biografische gegevens gebrekkig. Omschrijvingen van haar karakter als dwingend, wantrouwend, grillig, wreed en ambitieus kunnen passen bij theatrale, borderline, narcistische en ook paranoïde trekken. Haar ambivalente en instabiele relatie met Rodin, haar neiging om hem eerst te idealiseren en later te verguizen, het snel voortschrijdende en grillige psychiatrische beeld na hun definitieve relatiebreuk, en de woedeaanvallen waarin ze haar eigen werk vernietigt, passen ook bij een borderline persoonlijkheidsstoornis. Mogelijk is sprake geweest van een ik-zwakke, narcistische persoonlijkheid met een grote gevoeligheid voor verlating, waarbij de breuk met Rodin een diepgaande krenking te

weegbracht. Een decompensatie in paranoïde en megalomane richting kan het gevolg zijn geweest. Hierbij kan ook de veelvuldige afwezigheid van haar broer Paul, die vanaf 1893 voornamelijk in het buitenland verbleef wegens zijn diplomatieke functies, een rol hebben gespeeld. Separatie van deze uiterst belangrijke broer kan haar gevoel emotioneel alleen te staan, hebben versterkt. Het hardnekkige en persisterende karakter van Camille's paranoïde wanen wijst ons inziens echter op meer dan een persoonlijkheidsstoornis. Daarbij was Camille's psychiatrische familieanamnese mogelijk belast. Een broer van haar moeder pleegde immers (vroeg) suïcide, en in een brief aan Eugene Blot uit 1904 spreekt zij over een neefje dat in het Hôpital St. Louis lag nadat hij een suïcidepoging ondernomen had met twee messteken in zijn buik. Van beide familieleden zijn de psychiatrische diagnoses onbekend, maar zij vormen desalniettemin een argument voor een erfelijke belasting.

De mogelijk theatrale persoonlijkheidskenmerken en de tijdsrelatie tussen de breuk met Rodin en de psychose, doen ook denken aan een hysterische psychose, waarover de boeken nog niet gesloten zijn (Libbrecht 1995). Naast dissociatieve fenomenen en zeer ongewoon gedrag worden hierbij scherp begrensde wanen en (pseudo)-hallucinaties beschreven. Het beeld ontstaat plotseling, is voorbijgaand en praktisch zonder restverschijnselen. Bij Camille echter werd de psychose vermoedelijk voorafgegaan door toenemend wantrouwen, persisteerden de wanen, breidden ze zich zelfs uit en verdween het beeld nooit. Dit pleit tegen een hysterische psychose.

Ten slotte moet de hypothese van organiciteit worden genoemd. Na de breuk met Rodin wordt beschreven dat Camille steeds meer alcohol gaat drinken. Mogelijk is sprake geweest van alcoholafhankelijkheid met secundaire hallucinose, amnesie, confabulaties en jaloersheidswanen. Alcoholisme, slechte zelfzorg en geldgebrek hebben mogelijk geleid tot ondervoeding en vitaminedeficiënties (B₁₂). Hiertegen pleit dat kort na opname door haar arts gesteld wordt dat haar lichamelijke conditie goed is, er geen onthoudingsverschijnselen

worden gerapporteerd, en dat tijdens de langdurige opname (zonder overmatig alcoholgebruik en met voldoende voeding) het psychiatrisch beeld niet opknapt.

Een andere, in die tijd frequente oorzaak van psychiatrische symptomatologie, is neurosyfilis. Gezien de promiscuïteit van Rodin is een seksueel overdraagbare aandoening bij Camille niet ondenkbeeldig. Dementia paralytica, een encefalitis door *treponema pallidum*, treedt 10 tot 20 jaar na de primaire infectie op, kan debuten met psychiatrische symptomen en elk psychiatrisch ziektebeeld nabootsen. Genoemd worden persoonlijkheidsveranderingen, decorumverlies, verminderde concentratie, geheugen- en denkstoornissen, depressie en manie, en psychose, vaak met grootheidswanen. Daarnaast treden na korte of langere tijd neurologische symptomen op, zoals parese van de gezichtsspieren, tremoren, en spraak- en schrijfstoornissen. Dementie en paralyse vormen het eindstadium (Kuiper 1982). Gezien het feit dat Camille tot haar dood coherente – hoewel paranoïde gekleurde – brieven schrijft, zonder aanwijzingen voor een progressieve dementie of geheugen-defecten, en er geen neurologische symptomen beschreven zijn, lijkt deze diagnose onwaarschijnlijk. Daarbij is ook bij Rodin zelf een dergelijk ziektebeeld nooit beschreven.

SLOT

Zestig jaren zijn verstreken sinds Camille's dood. Haar verhaal illustreert de uitgesproken verschillen in diagnostiek, opname- en behandelbeleid en zorg tussen de psychiatrie in het Frankrijk van toen en het Nederland van nu. Wij zouden in Camille's geval gebruikmaken van medicatie, psycho-educatie, activiteitentherapie, systeemtherapie, en mogelijk cognitieve therapie om haar achterdocht naar Rodin uit te dagen. Wij zouden streven naar resocialisatie en ontslag naar huis of een beschermde woonvorm, en haar stimuleren haar talenten te blijven ontplooien. Maar ondanks al onze toegenomen kennis en professionaliteit, staan we nog steeds vaak machteloos. Ondanks al

onze richtlijnen en zorgprogramma's is ook nu nog steeds sprake van zorgverwaarlozing bij chronisch psychiatrisch zieken (Wijnbergen e.a. 2001).

Wat deze gevalsbeschrijving ons leert, is bescheiden te zijn over de uitoefening van ons vak. Wie weet tenslotte hoe men over zestig jaar zal terugblikken op onze classificatiesystemen, rechterlijkemachtigingsprocedures en dwangmaatregelen.

LITERATUUR

- Cassar, J. (1997). Dossier Camille Claudel. Archimbaud: Maisonneuve & Larose.
- Claudé, P. (1951). Camille Claudel. Voorwoord. In Catalogue de l'Exposition Camille Claudel. Paris: Musée Rodin.
- Delbée, A. (1989). Camille Claudel. Een vrouw. Breda: Uitgeverij De Geus.
- Fabre-Pellerin, B. (1988). Le jour et la nuit de Camille Claudel. Paris: Lachenal & Ritter.
- Fondation Pierre Gianadda. (1990). Camille Claudel. Commissaire de l'exposition Nicole Barbier, deuxième édition. Martigny (Suisse): Fondation Pierre Gianadda.
- Kuiper, P.C. (1982). Hoofdsom der psychiatrie. Utrecht: Bijleveld.
- Laurent, M., & Gaudichon, B. (1984). Camille Claudel (1864-1943). Paris: Musée Rodin.
- Lhermitte, F., & Alliaire, J.F. (1984). Camille Claudel, malade mentale. In R.M. Paris (Red.), Camille Claudel. Parijs: Editions Gallimard.

SUMMARY

The decline of Camille Claudel. A case study – C.M.T. Gijsbers van Wijk, H.M. Visser – Camille Claudel, a talented sculptress in France in the late 19th century, has become renowned as an apprentice, model, muse and mistress of the sculptor Auguste Rodin. However, what is less well known is that she spent a considerable part of her life in a mental institution. In this article we discuss her life, the course of her illness and the differential diagnosis that caused her to be admitted to a psychiatric hospital. Camille's psychiatric illness is generally attributed to her disastrous relationship with Rodin. However, on the basis of her psychiatric symptoms and the course of her illness we believe that Claudel was more probably suffering from paranoid schizophrenia.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 46(2004)7, 419-427]

KEY WORDS art, Camille Claudel, psychopathology, schizophrenia

- Libbrecht, K. (1995). Hysterical psychosis. A historical survey. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Oules, J. (1993). Camille Claudel. Son cas psychiatrique. Annales Médico-Psychiatrique, 151, 485-498.
- Paris, R.M. (1988). The life of Camille Claudel, Rodin's Muse and Mistress. London: Aurum Press.
- Schmoll, J.A. (2001). Auguste Rodin and Camille Claudel. New York: Prestel-Verlag.
- Shorter, E. (1997). Een geschiedenis van de psychiatrie. Amsterdam: Ambo.
- Wijnbergen, B. van, Brandsen, M.E.M., & Wennink, H.J. (2001). Een keten van lege zondagen. Tekorten in de zorg voor langdurig zorgafhankelijke patiënten in de APZ, vergeleken met een standaard. (publicatienummer 2001-161). Utrecht: GGZ Nederland.

AUTEURS

C.M.T. GIJSBERS VAN WIJK is psycholoog en psychiater en als psychiater werkzaam bij Mentrum GGZ Amsterdam.

H.M. VISSER is als psychiater werkzaam bij De Geestgronden, lokatie Volwassenen Hoofddorp.

Correspondentieadres: Mevrouw dr. C.M.T. Gijsbers van Wijk, Mentrum, SPDC c/ow, 2de C. Huygensstraat 39, 1054 AG Amsterdam. Tel.: (020) 5895111. Fax: (020) 5895116.

E-mail: cecile.gijsbersvanwijk@mentrum.nl.

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 23-9-2003.